

ИЛИМЛЕР АКАДЕМИЯСЫНДА ҚАНДАЙ ЖАҢАЛЫҚЛАР БАР?

Өзбекстан Илимлер академиясы Қарақалпақстан бөлімінің мағлыұматларына қарағанда, бөлімнің Қарақалпақ гуманитар илимлер илимий-изертлеу институтында 2020-жыл даұамында «Қарақалпақ фольклортаныу хәм әдебиаттаныу тарийхын анализлеу» фундаменталь проекти хәм «Қарақалпақстан жәмийетиндеги жәмийетлик көрсетпелердің трансформацияланыуы: тарийх хәм әмелият» әмелий проектлери исленип, жыл даұамында 2 филология илимлериниң докторы (DSc), 7 философия докторы (PhD) диссертациялық жұмыслары табыслы жақланып шықты. Сондай-ақ, 1 профессор илимий атағы алынды.

Атап айтканда, филология илимлериниң докторы (DSc) илимий дәрежесине институт директоры А.Альниязов, бөлім баслығы П.Нажимов, философия докторы (PhD) илимий дәрежесине А.Бекимбетов, Н.Алламбергенова, С.Бекчанова, П.Өтениязов, М.Утебаев, А.Наұрызова хәм Ш.Сайымбетовлар ийе болды.

Сондай-ақ, Қарақалпақ тәбийғый пәнлер илимий-изертлеу институтында да бир қатар жұмыслар әмелге асырылмақта.

– Институтта 7 илимий лаборатория жұмыс алып бармақта,-дейди Қарақалпақ тәбийғый пәнлер илимий-изертлеу институтының баспасөз хаткери, социаллық пәнлер бойынша философия илимлериниң докторы А.Палваниязов. – Институтта алып барылып атырған илимий изертлеу жұмысларының тийкарғы мақсети – регионаллық экологиялық машқалаларды шешиу, республикамыздың тәбийғый ресурсларынан, энергетикалық, минерал шийки зат хәм өсимлик ресурсларынан ақылға уғрас пайдаланыу бойынша перспективалы фундаменталь, әмелий хәм инновациялық жойбарларды таярлау, сондай-ақ, жоқары қәнигели кадрларды таярлау, регионның раұажланыуы ушын әхмийетли болған халықаралық жойбарларда қатнасыу болып есапланады.

Институтта мәмлекетлик илимий-техникалық бағдарламалар шеңберинде илимий-техникалық 1 фундаментал, 4 әмелий жойбарлар орынланды.

Өткен жылда Қарақалпақ тәбiiйғый пәнлер илимий-изертлеу институтында 3 докторлық (DSc) хәм 4 философия докторы (PhD) диссертациялары қорғалды.

Бир қатар өндириллик кәрханалар менен илимий-әмелий бирге ислесиўди бекемлеу мақсетинде, соның ишинде, “АО “Tahiatosh”, “ООО UzGIP”, “СП 000 Нөкис-балық”, Беларусь Миллий илимлер академиясының Физикалық-органикалық химия институты менен 3 жыл мүддетке, Россия Илимлер академиясы Әмелий механика институты хәм Х.А.Яссавий атындағы Халықаралық қазақ-түрк университети менен 5 жыл мүддетке, сондай-ақ, Қытай Илимлер академиясының Синьцзян филиалы, Орайлық Азияда экология хәм қоршаған орталықты илимий-изертлеу орайы, Синьцзян экология хәм география институты, Өзбекстан Илимлер академиясы Ботаника институты менен биргеликте 5 жыл мүддетке илимий-изертлеу жумысларына байланысly бирге ислесиў шәртнамалары дүзилди.

Өзбекстанның заманагөй шараяттағы илиминиң раўажланыўына хәм инновацияларға, Қубла Аралбойының тәбiiйғый байлықларынан ақылға уғрас пайдаланыў хәм оларды қорғау бойынша жүзеге келип атырған машқалаларға бағысланып халықаралық илимий-конференциялар өткерилди.

Жаңалықлардың бири сыпатында қарақалпақстанның карбонат минераллары тийкарында гидравликалық хәкли-белит байланыстырыўшыларын алыўдың усыллары хәм физикалық-химиялық илимий тийкарларының жаратылғанлығын атап өтиўимизге болады. Хәр қыйлы қәсийеттеги дисперс байланыстырыўшы системаларда структуралық дүзилислерди тәртипке салыўдың каллоидлық-химиялық нызамшылықлары изертленди. Жергиликли минерал шийки зат хәм санаатлық шығындыларға тийкарланған байланыстырыўшы хәм қурылыс материалларын алыўдың ресурсларды үнемлейтуғын технолгиялары ислеп шығылды.

Әмелий жумыслардан «Майпост» дамбасы жанында инженерлик-геологиялық изертлеу жумыслары алып барылғанлығын атап өтсек болады.

Нөкис ООО UzGIP кәрханасы тәрәпинен енгизилген PLAXIS усылын қолланыў арқалы жаўын-шашынды есаплаў жұмысларының апробациясы өткерилди. Нәтийжеде, баҳасы 500 миллиард сумға тең болған қурылманың қәўипсизлиги тәмийинлениўине ерисилди.

Суў бассейндериндеги балықлардың хәр түрлилигин хәм ихтиофаунаның өнімдарлық қурамын қәлиплестириўди қоллап-қуўатлаў бойынша усыныслар таярланды. Хәзирги ўақытта «Нөкис балық» ЖШЖ менен биргеликте жабық суў бассейни шараятында инкубациялаў жұмыслары алып барылмақта.

Сондай-ақ, Қарақалпақстан шараятында тут, сельдерей, собықлы хәм басқа да өсимлик түрлерине киретуғын дәрилик түрлердиң биологиялық актив компонентлери үйренилди. Арал теңизиндеги артемия цистасы қурамындағы белоклы хәм пептидли элементлер бойынша мағлыўматлар алынды. Хитинниң химиялық араласыўының оптимал шараятлары анықланып, оның тийкарында хитозан хәм оның ацилли өнімлерин синтезлеў технологиясы ислеп шығылды. Боян тамыр өсимлигиниң биохимиясы хәм оны жетистириў технологиясы бойынша изертлеўлер алып барылды. Хәзирги ўақытта тийкарғы биологиялық актив элементлерди ажыратып алыў технологиясы ислеп шығылмақта.

Айырым дәрилик өсимликлердиң түрлерин Қарақалпақстанның топырақ-ықлым шараятларына бейимлестириў жұмыслары да алып барылмақта. Атап айтқанда Годжи мийўелериниң (ягода Годжи) путағы Ташкент қаласынан алып келинип, Нөкис қаласы шараятында табыслы тәрбияланбақта. Хәзирги ўақытта оның дәслепки мийўелери алынды. Олардың аздырыўшылық қәсийетлери хәм жаңа шараятта сақланыўы үйренилмекте.

Ә.Жиёмуратов,

Қарақалпақстан хабар агентлиги.